

VRIJBUI TER

Niet de moffen maar de mensen

ROMAN

HAYE
VAN DER
HEYDEN

Niet de moffen maar de mensen

ROMAN

Haye van der Heyden

UITGEVERIJ
VOGELRIJ

Colofon

Eerste uitgave: mei 2021
Haye van der Heyden

Uitgeverij Vogelvrij
Redactie: Machteld Stilting, Janke Scharff
Correctie: Janke Scharff
Omslagontwerp: Ralph Koridon
Opmaak: Arjen Broeze, Black Bee Media

ISBN: 978-90-8305-580-0 (E-boek)
979-87-3963-776-5 (Paperback)

© 2021 Uitgeverij Vogelvrij. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n).

© 2021 Uitgeverij Vogelvrij. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission in writing from the proprietor(s).

Fictie onthult waarheden
die de werkelijkheid verbergt.

Jessemy West

De zoon

eind jaren zestig

Terwijl ik hard bezig ben met planken en touwen, trekt Erwin zijn shirt en zijn broek uit en staat dan als een filmster aan de waterkant in de zon. 'Daar, die plank nog.' Hij wijst.

Ik knik en ik werk, zwijgend en onderdanig, maar gelukkig. Het is zulk prachtig weer en het is geweldig dat hij met mij de dag doorbrengt.

'Zo goed?'

'Niet slecht,' knikt hij en ik glim van trots. Het zweet staat op mijn voorhoofd, ik voel het in kleine straaltjes langs mijn slapen naar beneden glijden.

'Wat een lekker weer,' roept hij.

'Ja,' zeg ik.

Dan betreedt hij mijn vlot, met de waardigheid van de leider en vast ter been door waarachtig zelfvertrouwen. Ik buig onwillekeurig, deins terug en geef hem alle ruimte.

'Mooi vlot,' zegt hij. 'Prima vlot.'

Dan, op zijn teken, een kort gebaar van zijn hand, steek ik een lange plank in het ondiepe water en ik duw af voor onze wereldreis naar de overkant, ongeveer vijftien meter van ons verwijderd. Ik gebruik daarbij alle kracht die in mij zit, waardoor het vlot meteen een flinke schuiver in het water maakt. Erwin lacht een harde lach, verliest dan zijn evenwicht, doet drie

wat onhandige stapjes op de rommelig bij elkaar gebonden stapel hout en valt vervolgens met een vrolijke brul achterover in het water. Het geluid van de harde plons wordt vrijwel onmiddellijk gesmoord in het dichte bos dat het meertje omringt.

Oei. Ik schrik toch. 's Zomers is in het water vallen natuurlijk geen probleem, maar zo vroeg in het voorjaar is het wel even anders, lijkt me. Het water zal ijskoud zijn. Verschrikt kijk ik naar hem, hoe hij zich daar in het donkere water drijvende houdt. Ja ja, heel grappig, typisch Erwin, de kou zal hem niet deren, gezond en sterk als hij is. Hij zal zich even dood houden, dan in lachen uitbarsten, naar de wal crawlen en daar in het zand gaan liggen om op te drogen.

Erwin?

Wacht even. Is dit drijven? Zie ik daar naast hem nou een rode gloed in het water, iets verwijderd van het stuur van een fiets dat boven het water uitsteekt? Is hij ergens op gevallen? Hij blijft daar wel erg lang roerloos liggen. Is dit nog een grap? Is dit nog spel? Hardop lach ik het stille water toe, het licht niet met me mee.

Mijn vriend van de dag, de koning van mijn jeugd, de godheid van mijn wereld, hij ligt voor me in het water, dichtbij, heel dichtbij, en staart me aan, met verstarde ogen, zie ik nu, zijn mond half onder water.

Nu. Ik moet nu ingrijpen.

Ik buig me voorover, strek mijn hand uit en raak zijn hoofd aan. Heel even en heel licht. Meer is het niet. Dan kom ik weer overeind. In de diepe stilte van de geluiden om ons heen.

Opeens is het alsof de vogels om ons heen harder krijsen dan net, of de zachte wind in de bomen een stuk feller opsteekt, of de zon twee keer zo heet wordt. De aarde schudt, waarschuwt, schreeuwt, raakt in paniek. Ik niet. Ik sta daar en ik doe niks. Ik moet hem redden, ik ga hem redden, waarom doe ik niks? Zo diep is het water niet, we zijn vlak bij de wal, ik spring hem gewoon na en trek hem naar de kant. Het is geen probleem, ik kan het zo doen. Samen drogen we vervolgens op in de zon.

Ik sta stil. Mijn benen zijn van lood, mijn voeten staan vastgenageld aan het hout, mijn armen zijn niet meer van mij. Ik heb niets meer te zeggen over wat ik doe of niet doe. Iets in me neemt het over, met een ongelofelijke kracht, die me dwingt niets te doen en alleen maar te kijken.

Opeens zakt hij weg, hoest en proest dan, klauwt omhoog, hij beweegt en vecht en ik merk dat het me teleurstelt. Het zou me teleurstellen, bedenk ik met een schok, als het incidentje straks voorbij is en hij weer lachend op de wal staat.

Dan krijg ik waar ik om vraag, Erwin slaat even wild om zich heen, hapt vervolgens paniekerig de lucht in, maar ademt dan water met bloed naar binnen en dat trekt hem omlaag, naar beneden, naar het zwart van het water. Ik zie het gebeuren. Hij zakt en draait en zakt.

Waarom help ik hem niet? Waarom wil ik dit?

Ik sta daar te staan. Ik weet niet hoelang. De vogels zwijgen nu, doodstil zijn ze, er is geen wind en de zon is achter een wolk gekropen. Kil is het, doodstil en kil.

Dit is iets groots, dit gaat over iets wat groot is en belangrijk en mijn leven gaat bepalen, ik weet het. Opeens komt het op mijn pad, zo uit het niets. Ik weet heel goed dat ik heel goed weet wat ik moet doen, maar ik stel vast dat ik me er niet toe kan of wil zetten. Ik spring hem niet na, ik sleur hem niet naar de kant, ik sta daar alleen maar en ik kijk naar die stervende god daar. Zijn leven kleurt opeens dieper rood dan rooskleurig, zijn prachtige bestaan lijkt opeens veel minder prachtig dan iedereen gedacht had en ik laat het gebeuren. Ik grijp niet in.

Dan beweegt hij niet meer. Zijn met blond haar beplakte achterhoofd steekt nog iets boven het water uit, zijn gezicht is naar beneden gekeerd, hij zal nu kijken naar het zwarte van het water, naar de aarde, naar de modder. Hij beweegt niet meer, niets beweegt, het bos is stil, het vlot wacht rustig af.

Als ik even later op de fiets op weg ben naar het huis van mijn oma, aan de andere kant van het dorp, een andere route nemend dan die ik gekomen ben, ver verwijderd van de weg waarop ik iemand tegen kan komen, evalueer ik wat er gebeurd is met ironische understatements: dat ging niet helemaal goed daar, het jongensspel is toch wel een tikkie uit de hand gelopen, het gaat niet zo heel erg prima meer met de koning van de buurt. De tocht duurt een eeuwigheid. Ik zie niets onderweg en alles, elk grassprietje neem ik waar, elk blaadje aan elke boom en dat terwijl ik volledig afgesloten ben van alles om me heen. Huil ik of lach ik? Ik geloof allebei, ik voel nat op

mijn wangen en ik stel vast dat mijn schouders wat schokken, maar ik sta erbuiten, het gaat langs me heen. Er zit angst in me, dat wel, angst voor de toekomst, maar ik voel ook een soort lichtheid, opwinding, vrolijkheid, omdat ik nog leef en er van alles voor me ligt. Ik ben er nog, hij niet, dus wie wint er nou van wie? Wat kan het snel keren allemaal.

Ik kan niet anders dan besluiten dat ik me opeens gelukkig voel, ik voel geluk. Grote god, mijn vriend is dood en ik voel me gelukkig. Het kan dus worden vastgesteld: net als mijn vader ben ik een slecht mens. Logisch natuurlijk. Iedereen die denkt dat er destijds zo veel slechteriken waren en nu niet meer, weigert de waarheid onder ogen te zien. We zijn niet anders dan de mensen toen, er zijn nu alleen andere omstandigheden.

De zoon

een paar weken eerder

Erwin is alles voor me. Hij is wie ik zou willen zijn. 'Mam, mogen we op de zolder een hut bouwen?' vraagt hij zijn moeder.

'Ja hoor jongen, tuurlijk.' Dan ziet de vrouw mij bij het groepje jongens staan en haar gezicht betreft. 'O wacht even,' zegt ze tegen haar zoon. 'Moet hij ook mee? Wat hadden we nou afgesproken?'

Ik staar naar de grond en wacht af hoe er over mij beslist gaat worden. Soms mag ik mee naar binnen, vaak niet en waar dat van afhangt is onduidelijk. Even overweeg ik om het ijs te breken, mijn hakken tegen elkaar aan te klikken, de rechterarm en -hand schuin omhoog te heffen en vrolijk 'Heil Hitler' te roepen, maar ik vermoed dat die grap wel eens in verkeerde aarde zou kunnen vallen, dus ik doe maar even niets en wacht af.

'Mag toch wel? Het regent hartstikke.'

'Vooruit dan maar. Voor deze ene keer. Maar je weet hoe we erover denken.'

Blij rennen we met zijn allen naar boven, naar de enorme zolder van het grote huis, en bouwen daar een middag lang onze geheime hut. Mijn iets oudere buurtgenoot Erwin, bij wie je altijd geweldig spelen kan, is de onbetwiste leider van het groepje, van elk groepje altijd. Hij ziet

er goed uit, is populair bij de meisjes en heeft rijke ouders. Ook draagt hij altijd nieuwe hippe kleren, heeft hij een drumstel en schaatst hij in de winter op stalen noren.

De hut die we gebouwd hebben op zolder bestaat uit verschillende gedeeltes. Er is een groot compartiment in het midden, waar Erwin met de drie andere jongens die middag lange vergaderingen over mij hebben, en er is een kleine bijhut, waar ik dan moet afwachten hoe er over mij besloten wordt. Er is in de geheime hut namelijk een geheime club in oprichting en de grote vraag is of ik er lid van mag worden. Daar moet natuurlijk lang en zorgvuldig over gepraat worden, dat is logisch. Het grote probleem is dat ik, hoewel jaren daarna geboren, fout in de oorlog ben geweest en dat het mooiste meisje uit de buurt, Soesja Mok, Joods is en zij zich misschien straks niet bij een club zou willen aansluiten waarvan iemand zoals ik lid is. Dat is het probleem. Want zou het niet heel onaardig zijn om me dan straks opeens snel weer te moeten 'rooiëren', zoals Erwin het noemt? Ze hebben het beste met mij voor, echt waar, daarom moet er zo lang over vergaderd worden. Denk niet dat het zo simpel is allemaal.

Ik zit in de van oude dekens gebouwde aanleunwoning op de grond te wachten, diep gebogen onder het dak van de ruimte van mijn eenzame opsluiting. Twee meter verderop klinken de zachte stemmen van de rest van de wereld, die over mijn lot beslissen. Ik wacht af en heb goede hoop. Mijn hart bonst in mijn keel. Hoor ik ze nou lachen? Waar lachen ze om?

Heel ongelukkig loop ik aan het eind van die middag naar huis. Er is weliswaar nog geen definitieve beslissing genomen, maar het ziet er niet goed uit. Soesja Mok wordt later Miss World, daar bestaat geen twijfel over, en zij moet daarom koste wat kost te vriend worden gehouden. Niet dat de kans groot is dat zij zich ooit zal aansluiten bij een jongensclub zoals deze. Zij heeft er eerder blijk van gegeven ver boven dat soort kinderachtigheden te staan, hoewel ze ongeveer net zo oud is als ik, maar 'zolang er leven is, is er hoop', heeft Erwin gezegd. Blijkbaar is die hoop er echter niet meer als ik meedoe met dat leven.

'Wij vinden je op zich best wel oké,' zei Erwin. 'Niet altijd natuurlijk, dat hou je toch, maar het probleem is gewoon dat we aan de club moeten denken. Voordat je het weet heb je een slechte naam.'

Ik heb geknikt. Hij heeft natuurlijk gelijk, hij heeft altijd gelijk, per definitie. Later gaat hij met Soesja Mok trouwen en dan gaan ze in een landhuis wonen waar een garage bij is, waarin zijn Porsche en zijn Ferrari staan. En zij krijgt drie mooie kindjes, twee blonde meisjes met lange benen die heel goed zijn op school en een jongen die later minister-president van het land wordt. Hun toekomst ligt vast, net zoals de mijne. Misschien mag ik straks bij de familie in de tuin werken of de auto's poetsen?

Houd ik van mijn idool of haat ik hem, omdat ik niet heb wat hij heeft? Ik weet het niet. Ik ben gewend aan de gevoelens die ik heb, ze vallen me niet meer op.

Als ik mijn ouderlijk huis binnenkom, waar ik woon met mijn moeder, stap ik in een wereld van kou en grauw, maar ik merk dat niet of nauwelijks, ik ben eraan gewend. Even later zitten we met zijn tweeën in stilte aan de groentesoep, omdat dat is wat er te eten is en omdat er weinig te zeggen valt. Thuis maak ik geen grappen, thuis houd ik me koest.

De avond breng ik door met een vreemde combinatie van ledigheid en flarden avonturen in mijn fantasie. Ik leef nou eenmaal in twee werelden, de echte en die in mijn hoofd, waar ik heel iemand anders ben. Naast de gebruikelijke wereldse heldendaden die ik verricht – ik win olympische medailles en zing Beatlesliedjes in een zaal vol met duizenden gillende meisjes – en de vele straatgevechten die ik glansrijk win, omdat ik zeer bedreven ben in verschillende oosterse vechtsporten, ervaar ik weer die vreemde gevoelens, die me warm en verward maken en die van doen hebben met het lichaam van Soesja Mok. Ik zie haar voor me in een openvallende ochtendjas, zittend voor een kaptafel, terwijl ze met trage bewegingen haar haar kamt en haar huid aandachtig insmeert met crèmes en lotions.

Oorzaak van het kasteverschil waar wij onder lijden is de oorlog, die elf jaar vóór mijn geboorte eindigde. Wat weet ik ervan? Niet veel, wel het een en ander. Mijn ouders zijn aan het begin ervan getrouwd, mijn vader in een prachtig uniform, zijn kersverse echtgenote in adoratie aan zijn zijde. Er is één foto van, in zwart-wit natuurlijk, die soms tevoorschijn wordt gehaald,

maar meestal verborgen ligt in een diep laetje. Mijn moeder is daar het stralende middelpunt, met om haar heen veel witte bloemen en militairen in het zwart. Ik weet niet wat voor uniform mijn vader daar draagt, vermoedelijk is het van de Waffen-SS, wat iets anders is dan de SS zoals de mensen die kennen uit de vele films, zo wordt mij door mijn moeder verteld. De Waffen-SS was niet meer dan de benaming van een legeronderdeel en stond volkomen los van de 'echte' SS. Dus zo erg was het niet, bedoelde ze daar waarschijnlijk mee.

Mijn vader verliet huis en haard toen ik vijf jaar was. Hij vond een vriendin van mijn moeder aantrekkelijker dan haar en verhuisde met deze vrouw naar het buitenland, waar hij niet met de nek werd aangekeken. Hij is een vage, boosaardige figuur, een monster, waar bijna niet over gesproken mag worden. Een overspelige oorlogsmisdadiger die zijn gezin in de steek liet. Kon het nog erger?

Ik vond als kleine jongen op zolder een sierzwaard. Aan de schede hing een rood bolletje van gevlochten touw, als vrolijke versiering. Ik zal een jaar of acht zijn geweest en mijn vader had ons dus al jaren eerder verlaten. Opgewonden schoof ik het zwaard uit de schede. In mijn handen lag een moordwapen. Even was ik dicht bij het grote leven en het grote verleden. Had mijn vader met dit zwaard ingehakt op de Joden? Ik kon het me niet voorstellen. Het zag er zo mooi en glanzend uit en ongebruikt. Of had hij het juist heel erg goed schoongemaakt, om zijn misdaden te verbergen?

Ik vroeg mijn moeder naar het zwaard. Zij schrok en zei snel dat het van vroeger was en wilde er niet meer over kwijt. Ik drong echter aan.

‘Het is wel mooi, hè, mam?’

‘Vind je ‘t mooi, jongen?’

‘Het glanst zo.’

‘Ja, daar lokken ze je mee. Jongens houden van een glanzend zwaard. Maar als ze het eenmaal in handen hebben...’

Ze maakte haar zin niet af, dus deed ik het: ‘...dan willen ze er ook mee vechten.’

Ze knikte. ‘En als het gevecht eenmaal begonnen is...’

‘...dan gaat het door.’

‘Want dan is er altijd wel iemand die gewroken moet worden.’

Dat de oorlog zo’n invloed op ons leven had, wist ik als jonge jongen nauwelijks. Ten huize van buurtgod Erwin was ik ongewenst, dat was een gegeven, en de overbuurvrouw schold me wel eens uit voor *moffenjong*, maar dat kwam me niet erger of pijnlijker voor dan *klootzak* of *lul*. Ik wist aanvankelijk niet wat een *moffenjong* was, maar blijkbaar was ik dat en als je dat bent, moet je oprotten, dat leek me niet meer dan redelijk. Ik vroeg me wel af waarheen, want als je ergens anders bent, ben je ergens anders en mag je daar dan wel blijven? Dat leek me niet. Oprotten is oprotten.

‘Heeft papa mensen doodgeschoten, mam?’

‘Ik ben bang van wel, jongen.’

‘In de oorlog?’

‘Ja, natuurlijk. Daarna niet meer. Neem ik aan. Ik bedoel, hij wond zich wel eens op over het verkeer en zo, maar dan ging-ie toch niet lopen schieten.’

Humor had ze.

Mijn vader heeft in de oorlog – strikt genomen – een unieke combinatie van onderscheidingen opgedaan. De vaderlandse luchtmacht, waar hij voor vloog en vocht, kreeg voor een poging tot verdediging van ons land in 1940 als geheel de Militaire Willemsorde en zelf scoorde hij het IJzeren Kruis door twee handjes toe te steken aan het oostfront, een aantal jaren later, en daar gewond te raken. Dat de man aanvankelijk ‘gewoon’ tegen de Duitsers heeft gevochten wilde later nooit iemand geloven, omdat dat niet in het plaatje paste.

Zo kwam mijn hele jeugd elke woensdag een ‘oom’ bij ons langs, die na een halfuurtje zwijgend met mijn moeder gepraat te hebben weer vertrok en deze man schreef kort voor zijn dood, vele jaren later, een bitter boekje dat hij in een beperkte oplage in eigen beheer uitgaf en waarin hij beschreef hoe hij bij de invasie in 1940 als soldaat gestreden had tegen de Duitsers, terwijl er velen om hem heen waren geweest die lafhartig het hazenpad hadden gekozen, dezelfde die hem na de oorlog met de nek aankeken en meer dan dat. Ik begreep dat ook deze man lid van de NSB was geweest en dat hij bij ons in de decennia daarna een zeldzaam welkom kreeg.

Mijn vader had in het laatste gedeelte van de oorlog de functie van hoofd van de Landwacht

in Zuid-Holland bekleed en was als zodanig, zo was mij verteld, verantwoordelijk voor het oppakken en straffen van Nederlanders die de wet overtraden. Dat ging waarschijnlijk over het smokkelen van voedsel en het vervalsen van voedselbonnen. Was hij ook betrokken bij het laten oppakken van ondergedoken Joden? Ik nam het aan. Of waren die er toen bijna niet meer? Dat wordt wel gezegd.

Vanwege zijn collaboratie verbleef hij na de oorlog een flink aantal jaren in de gevangenis. Hij schijnt zijn tijd in stukjes te hebben uitgezeten door regelmatig te ontsnappen, om steeds weer opgepakt te worden of zich aan te geven. Eén keer heeft hij zelfs het gebouw weten te verlaten in een gestolen priestergewaad, een gebeurtenis die door mijn moeder met veel gevoel voor katholiek theater verhaald werd. Zij is ondanks haar verdriet haar hele leven trots op mijn vader geweest en heeft hem altijd bewonderd, daarbij altijd keurig aantekendend dat zijn carrière in de oorlog natuurlijk een grote fout was geweest, waarvan ze hem met alle macht had proberen te weerhouden. Eerlijk gezegd klonk dat laatste een beetje als een verplichte riedel.

Vele jaren later ontdekte ik dat zij ongeveer net zo 'fout' was geweest als hij. Dat wil zeggen, zij behoorde tot een club die met de kennis van het moment waarop ik het ontdekte absoluut fout genoemd mocht worden. Haar politieke keuzes van destijds waren door de verschrikkingen van de oorlog met terugwerkende kracht fout. Omdat het echter slechts denkbeelden

waren geweest die zich niet omgezet hadden in daden, besloot ik het erbij te laten en het beeld dat ik mijn leven lang van haar had gehad, niet bij te stellen. Tegen beter weten in misschien. Zij bleef goed, hij bleef fout.

Na zijn gevangenisleven slaagde mijn vader erin mij te verwekken en toen de jaren van rust en vrede eindelijk dreigden aan te breken, meende hij het te moeten aanleggen met die ander, waarop mijn moeder hem subtiel verzocht – al zijn bezittingen werden op straat gegooid – het pand te verlaten. Dat deed hij, om nooit meer terug te keren. Ik zou hem meer dan veertig jaar niet zien.

Ik weet niet meer hoe en naar aanleiding van wat, maar op een bepaald moment kwamen mijn moeder en de kleine jongen die ik was te spreken over het verschijnsel vuurpeloton. Het gesprek ging over het fusilleren van een veroordeelde.

‘Heeft papa daaraan meegedaan?’

‘Dat wel ja, maar hij schoot altijd expres mis. Je vader is namelijk katholiek.’

Katholieken wilden destijds maar één ding, vertelde ze me: de Russen tegenhouden. Die vormden een groot gevaar voor het katholieke geloof, dus daar hadden ze alles voor over. Ik begreep niet wat ze bedoelde. Ben je dan minder schuldig als je tegen de Russen bent en expres misschiet bij het vuurpeloton?

‘Maar zullen we hierover ophouden? Zullen we een spelletje doen?’

Samen waren we gezellig alleen als we, gezeten in een koude kamer met een armetierig straalkacheltje aan onze voeten, klassieke films

keken op een tweedehands zwart-wit-televisie. De ongelukkige eenzame moeder met de onzekere angstige zoon, die laat naar bed mocht omdat zij dan gezelschap had. Het betrof filmcycli rondom bekende sterren als Edward G. Robinson, Fernandel, Alec Guinness en James Stewart. Altijd mannen. Mijn moeder had het niet zo op vrouwen, geloof ik.

Een enkele keer stormde zij huilend de kamer uit, als er weer eens een dramatische afscheidsscène op een perron langskwam. Betaande gezichten in wolken stoom en daar ging ze. Vaste prik. Ik onderging het ritueel gelaten en wachtte rustig tot ze weer terugkeerde.

De films staan in mijn geheugen gegrift, zoals die met Alec Guinness, waarin hij de kapitein van een veerboot speelt die heen en weer tussen Tanger en Gibraltar vaart en hij uiteindelijk, omdat hij in beide havensteden een andere vrouw had, tegengesteld in aard en passie, voor het vuurpeloton komt te staan voor bigamie.

Ach natuurlijk. Daar kwam het door. Mijn vader zou misgeschoten hebben.

De zoon

die dag en de dagen daarna

Er is mooi weer aangekondigd voor de week die in het verschiet ligt, onverwacht mooi weer en het zal behoorlijk warm zijn voor april. Een aantal populaire jongens uit de buurt is een paar dagen weg met en naar familie en Erwin heeft niemand anders dan ik om de tijd mee door te brengen. Voor hem is dat een grote tegenvaller, voor mij een enorm geschenk. Als ik alleen met hem ben, is hij veel aardiger dan wanneer er anderen bij zijn, lacht hij om bijna al mijn foute grappen en is het zelfs net alsof we een beetje vrienden zijn. Soms vraagt hij dan ook waar ik zin in heb, wat ik wil doen met de tijd die we hebben en past hij zich aan mij aan. Dat is natuurlijk te veel eer en het maakt me verlegen, maar ik weet dat hij geïrriteerd raakt als ik niet zeg wat ik wil, dus ik noem dan maar wat. Het maakt mij helemaal niet uit wat we doen, zolang ik maar met hem ben en bij hem ben.

Hij wil niet dat de anderen weten dat we soms doen alsof we vrienden zijn. Als ik meekom met het soepie is het wat anders, dat kan wel, maar echt samen met zijn tweetjes, dat gaat hem te ver en ik ben het met hem eens. Ik zou ook niet alleen met mij willen spelen als ik hem was.

De tweede middag van de vrije paasweek gaan we op mijn verzoek naar het bosmeertje,

zoals meer jongens in de buurt dat wel eens doen. Daar kun je een vlot bouwen, een geul in het zand graven of pootjebaden, hoewel het voor dat laatste wel een beetje te koud is. De winter hangt nog in het zwartblauwe water, dat mij ook daardoor enige angst aanjaagt, maar het is een angst waarvan ik geniet. Ik loop graag gevaar, heb ik gemerkt, het leidt me af van dagelijkse zorgen en zwaarmoedige gevoelens.

Erwin en ik maken een vlot, dat wil zeggen, ik maak het en hij geeft aanwijzingen en opdrachten. Er is van alles voorradig daar, het is ook eigenlijk niet echt bouwen maar meer het samenstellen van een nieuwe combinatie van planken, balken en panelen, waar het meertje vol mee ligt. Er zijn zelfs oude fietsen in het water gegooid en er ligt het portier van een oude Volkswagen Kever. Voor jongens van onze leeftijd is deze oude troep een onuitputtelijke rijkdom.

Tot mijn verbijstering slaag ik er ruim een uur later moeiteloos in opgeruimd en gezellig bij mijn oma aan te komen.

‘Ik dacht, ik ga even kijken hoe het met je is.’

‘Wat lief van je.’

Ik breng daar vervolgens de middag door alsof er niets gebeurd is. Ik maak veel grappen, zoals altijd bij haar.

We praten over de poes, over opa die overleden is en over de vogels in de tuin, die er altijd weer zijn. Ik verbaas me erover hoe rustig en vrolijk ik met haar zit te praten ondanks wat er net gebeurd is, en ik weet daardoor nog beter dat ik een gevaarlijk en slecht mens ben, dat weet

ik nu wel zeker ja. Ik ben een gevaarlijk en slecht mens, net als mijn vader.

Erwin wordt nog diezelfde middag gevonden door een man die zijn hond aan het uitlaten is, en moet dan al uren dood zijn. Het ongeluk wordt gereconstrueerd, men vraagt zich vertwijfeld af waarom hij daar alleen aan het spelen was en natuurlijk wordt er overal geïnformeerd of iemand iets weet en of er misschien toch iemand bij is geweest. Ook mijn moeder wordt erover gebeld, zij getuigt echter dat ik de hele middag bij mijn oma ben geweest. 'Wat verschrikkelijk, wat verschrikkelijk.' Ze blijft het de hele dag herhalen. 'Wat verschrikkelijk, wat verschrikkelijk.' Zou ze het net zo erg vinden als ik het was geweest? Ik denk toch van niet, ook al ben ik dan haar eigen vlees en bloed.

Het is alsof ik achter dik glas zit en de wereld een film is die zich om mij heen afspeelt. Ik kijk ernaar, met interesse, me verbazend over hoe gemakkelijk en natuurlijk ik mijn rol speel. Ik hoef er geen enkele moeite voor te doen, het gaat volstrekt vanzelf. Ik praat, ik loop, ik speel en ik lach zelfs, ik maak mijn gebruikelijke grappen, niemand die iets aan me ziet, niemand die iets merkt.

Voor de begrafenis een paar dagen later zijn wij niet uitgenodigd, toch ben ik in de buurt. Ik fiets op een afstand van de lange stoet kinderen en volwassenen die achter de zwarte auto's lopen, wacht dan wel twee uur tot alles voorbij is en iedereen weg is en bezoek vervolgens in mijn eentje het verse graf. Het is niet meer dan

een keurige hoop donkerbruine aarde naast een open kuil, die bedekt wordt door een onwaarschijnlijke hoeveelheid bloemen. Erwin verdient meer bloemen dan er zijn op de wereld, daar ben ik het mee eens.

Ik weet het, ik had het natuurlijk moeten zijn, ik had met mijn hoofd op dat fietsstuur moeten vallen, het is wat je zou verwachten, maar zo is het niet gegaan. Hij is dood en ik leef nog.

De vader

in diezelfde periode

Ik woonde al in België en was al enige jaren ver verwijderd van mijn vrouw en zoon van tien, die ik bijna niet kende. De situatie was daar anders. Velen kenden mijn verleden niet, maar ook als ze het wel kenden of erover hoorden, leidde dat niet tot onoverkomelijke toestanden. Daar werd geaccepteerd dat ik mijn straf had uitgezeten en daarmee basta. Dat was in Nederland wel anders. Met bijna jaloerse argusogen volgde ik ondertussen dagelijks het nieuws over de studentenopstanden in Parijs. Zij hadden hetzelfde gevoel dat ik ooit had, die ongeduldige onrust, met dromen over een betere toekomst. Ze mochten heel erg blij zijn dat er geen oorlog was, nu betaalden ze voor hun idealisme met niet meer dan wat schermutselingen. Dat was in mijn tijd wel anders.

Ik vroeg me af wat de toekomst zou zijn van al die jonge mensen met Che Guevara op hun T-shirt als de Russen kwamen, ons land veroverden en ons het communisme door de strot duwden? Ook las ik alles wat ik maar kon vinden over de moord op Martin Luther King. Wat was dat toch, dat mensen die hun nek uitstaken om iets te veranderen zo veel haat en agressie opriepen? Ik begreep het oprecht niet.

Helaas zou ik me nooit meer met grote zaken

kunnen bemoeien. Ik had mijn kans gehad en dat was misgegaan. De rest van mijn leven moest ik me ophouden in de schaduw, moest ik me bescheiden opstellen en dankbaar zijn voor wat me te beurt viel. Het recht me te doen gelden of me krachtig uit te spreken had ik niet meer. Ik deed mijn werk en leefde het dagelijks leven. Wat dat betrof was ik blij dat ik in België zat. Het eten was er fantastisch – twee keer per dag een warme maaltijd – en zeker voor iemand die in de oorlog aan het oostfront had liggen koukleumen, daarna uitgehongerd was in verschrikkelijke strafkampen, om vervolgens vele jaren gevangenisvoedsel voorgeschoteld te krijgen, was het de hemel op aarde. Ja, als iemand het goede leven kon waarderen, dan was ik dat wel. Ik likte er elke dag mijn vingers bij af.

's Nachts dacht ik aan mijn zoon. Het was goed, troostte ik mezelf, dat ik niet daar in Nederland bij hem woonde. Ik werd er overal met de nek aangekeken, dat is voor een kind ook niet fijn. Hij had er tenslotte niks mee te maken en dat wilde ik graag zo houden.

De zoon

eind jaren zeventig

Nationaal-Socialistische...?’ De leraar kijkt vragend de klas rond. Blijft zijn blik langer op mij rusten dan op anderen? Natuurlijk weet ik het antwoord, maar net zo natuurlijk zeg ik niks. Stel je voor dat anderen zullen denken dat ik ermee wil pronken? Want ja, hoe schandalig ook, het maakt me bijzonder en exotisch.

‘Beweging. Nationaal-Socialistische Beweging. Met aan het hoofd Anton...?’

Niemand die het weet, behalve ik, maar ik houd mijn mond stijf gesloten.

‘Anton Mussert. Dat moeten jullie weten. Dat is een belangrijk stukje van onze geschiedenis.’

Het oorlogsverleden is voortdurend aanwezig. Tijdens de geschiedenislessen over de Tweede Wereldoorlog zit ik stil op mijn stoel mijn adem in te houden. Er is schaamte, natuurlijk, maar er is ook strijd lust en kriebelende contramine. Opnieuw moet ik me inhouden om niet naast mijn stoel te gaan staan en de Hitlergroet te brengen. Wat zal er gebeuren als ik dat doe? Zullen kinderen gaan gillen? Zullen er meisjes flauwvallen? Zal ik afgevoerd worden naar een gevangenis of zal ik omringd worden door aandacht en mededogen? Ik weet het niet en zwijg daarom. Het risico is te groot.

Vooraan zit Soesja Mok, nog steeds de koningin van mijn dromen en nu tot overmaat

van afleiding ook nog mijn klasgenootje. Ik kijk zo vaak en intensief naar haar dat ik eigenlijk nooit oplet en thuis alles moet inhalen. Ik zit zo in de klas dat ik haar bijna constant in de gaten kan houden. De aanblik van haar lange, sluike zwarte haar, de witte huid, de tengere polsen. Ja, natuurlijk is ze mooi, intelligent, breekbaar, zacht, beschaafd en Joods, zij is alles wat ik niet ben en andersom. Als ze haar vinger opsteekt, krijgt ze altijd meteen de beurt en fluistert ze vervolgens met zachte, licht hese stem het juiste antwoord. Altijd. 'Rudolf Speer.'

'Heel goed, Soesja.'

Ik begin in die tijd enthousiast en met volle overgave te masturberen maar vind het ongepast daarbij aan haar te denken. De fantasie moet een minimaal kansje van realiteit hebben, anders werkt het niet. Ik droom dan maar dat ik iemand anders ben, een jongen zoals Erwin is geweest, die haar uitkleedt en haar lichaam op alle plaatsen kust. Meer dan dat kan ik niet aan.

Als ik na de bel snel naar het fietsenhok loop en daar lang draal, heb ik de kans dat ik Soesja zie vertrekken. Stil en onopvallend haalt ze haar fiets uit het rek, bindt ze haar tas op de bagagedrager, stapt op en fietst weg.

Hoe graag zou ik haar vertellen over wat ik heb gedaan. Ik fantaseer erover en stel me voor hoe ze zal reageren. Er zijn natuurlijk weer verschillende scenario's. In een daarvan troost ze me, is ze vol begrip en gaat ze daarna met me naar bed omdat ik bijzonder ben. En eerlijk.

Eén keer richt zij het woord tot mij als ik in

de gang een jas opraap die van de kapstok is gevallen. 'Die is van mij,' zegt ze zacht en haar ogen kijken me recht aan. Ik sla de mijne neer.

Dat moment herbeleef ik duizenden keren. Ik droom dat ik iets aardigs terugzeg, iets charmants, zodat ze me nog langer aankijkt.

'Je bed is helemaal nat.'

'Ik heb gedroomd.'

'Waarvan dan?'

'Weet ik niet meer. Van de oorlog, denk ik.'

'Maar die heb je toch niet meegemaakt?'

'Hou op, mam. Ik heb niks te zeggen over mijn dromen. Ze gaan vanzelf. Bemoei je d'r nou maar niet mee.'

'Wil je niet zo'n toon tegen me aanslaan!'

'Jij begint toch?!'

De dood van Erwin is een ongemonteerde film in mijn hoofd geworden, waar ik soms flarden van bekijk, in een droom of op onverwachte momenten op school. Een slapstickcomedy is het, in de sfeer van Charlie Chaplin, met veel ongelukken van mensen die van stellages af sodemieteren en met hun hoofd op scherpe voorwerpen terechtkomen. Ik bekijk de film en niemand die het weet. De wereld draait gewoon door, de scholieren lachen en spelen en eten ijsjes en zakken met patat. Sommigen hebben op dezelfde lagere school gezeten als ik en hebben hem dus gekend. Dat hij er niet meer is, is geaccepteerd. Hij is vergeten. Alsof hij niet bestaan heeft. Soms vraag ik me zelfs af of het allemaal wel echt gebeurd is, als ik vroeg wakker word bijvoorbeeld en in bed blijf tot het buiten licht wordt. Ja, het is echt gebeurd, weet ik dan.

Het is in die tijd dat ik de macht van de zwarte humor ontdek. Uiting geven aan de meest verschrikkelijke gedachten is toegestaan mits erom gelachen kan worden. Zelfs wreedheid, haat en jaloezie mag je benoemen als je ze bijvoorbeeld overdrijft, zodat het op de lachspieren werkt.

‘Hoe zouden jullie de school willen veranderen? Wie heeft er een idee?’ Het vak maatschappijleer is vrij nieuw, de leraar een ongelofelijke softe eikel.

Er komen allerlei voorstellen, het ene nog impotenter dan het andere, bijna altijd te maken hebbend met deugende democratie en mooie creativiteit.

‘En jij? Wat zou jij bij te dragen hebben?’

Men kijkt naar me om en ik neem mijn moment. ‘Ik aarzel,’ spreek ik bedachtzaam. ‘Brand zou kunnen, maar een krachtig explosief lijkt me ook niet slecht.’

Er wordt gelachen, ook door Soesja Mok.

Op school verkeer ik soms (vaker ben ik alleen) met een paar andere mislukkingen. We vormen een onduidelijk groepje outcasts dat rondhangt in de buurt van de gymzaal, omdat je daar uit het zicht van het hoofdgebouw bent en dus kan roken.

Ik raak bevriend met een jongen die Fons heet en, natuurlijk, Joods is. Liever heb ik een David of een Samuel, maar in de groep der losers verkeren verder helaas geen leden van het uitverkoren volk.

‘Gelukkig ben ik niet fanatiek,’ zegt hij. ‘Dan moet je koosjer eten en zo. Dat lijkt me gedoe.’

Ik knik, ik weet niet wat koosjer eten is, maar het lijkt me meteen erg lekker en gezond. Misschien is het wel iets voor mij?

'Wat is koosjer eten, mama?'

'Waarom vraag je dat?'

'Omdat ik het wil weten.'

'Waarom wil je het weten?'

'Gewoon.'

'Het heeft ermee te maken of een dier gespleten hoeven heeft of niet, geloof ik. Als je het over vlees hebt. Ik weet het ook niet precies.'

Gespleten hoeven of niet. Ik vind het fascinerend. Wat een bijzondere mensen zijn dat toch, Joden. Dat je een dier daarop beoordeelt. Ik neem mij voor alleen nog maar melk te drinken van bruine koeien.

Wat mijn vader gedaan heeft, vertel ik mijn vriend eerst niet en later wel. Hij kijkt me wat glazig aan en zegt niets. 'Maar hij was wel heel lief voor dieren,' voeg ik eraan toe.

'O,' zei Fons. 'Dus Joden zijn nog minder dan dieren?'

'Zo bedoelde ik het niet.'

'Maar zo zei je het wel.'

'Ja. Sorry.'

'Geeft niet. Brand is erger.'

Misschien om hem te laten zien dat er ook enige rudimenten van vriendelijkheid, redelijkheid en genegenheid bij ons in de familie zitten, bied ik hem een sigaret aan, uit het eerste pakje dat ik zelf gekocht heb. 'Een witte vriend?'

'Graag.'

Fons vraagt wel eens wildvreemde mensen op straat om een rokertje, vaak weigeren ze,

maar het komt net zo vaak voor dat ze volkomen verbouwereerd zijn door zijn schaamteloze brutaliteit en zijn verzoek inwilligen. Nu heb ik dus zelf een pakje gekocht, voor hem, omdat hij mijn vriend wil zijn, of iets wat er vaag op lijkt. Al is het maar een mespuntje vriendschap, het mag gevierd worden met een eigen pakje Camel zonder filter.

‘Dank je wel,’ zegt hij.

Ik geef hem vuur en denk ondertussen aan de oven in een concentratiekamp. As en vuur, de associatie is niet tegen te houden en bewijst nog maar eens hoe creatief en verdorven mijn geest is.

‘Ik vind Camel de lekkerste sigaret,’ zegt hij.

‘Ik ook.’ Het moet wel heel raar lopen, wil ik het met hem over iets oneens zijn.

Camel is goed, Belinda is fout.

‘Heeft je vader ook Joden vermoord?’ vraagt hij later. Het onderwerp interesseert ook hem natuurlijk mateloos.

‘Ik geloof het niet.’ We zwijgen even, uit respect voor het moment. De vraag heeft lang op zich laten wachten.

‘Maar je kunt niet altijd zeker weten of iemand Joods is of niet.’

‘Nee, dat is zo. Jij nog een Camel?’

Inmiddels bestieren we samen een kleine rookclub. Met twee leden, tevens voorzitter en penningmeester. We roken sigaretten en shag. Uit de peuken die we verzamelen halen we de laatste restjes tabak om die weer opnieuw te gebruiken.

‘Hij heeft ze wel opgepakt en zo. Geloof ik.’ Ik zeg het zo luchtig mogelijk, omdat ik van plan ben er geen al te groot drama van te maken. Het leed is tenslotte al geleden, er is niets meer aan te doen.

Fons knikt en denkt na. We nemen ieder een trekje van onze peuk waarbij ik zo diep mogelijk inhaleer. Kanker zou voor een moffenjong nog een te milde straf zijn.

‘En die zijn dan naar Duitsland overgebracht?’

‘Ik weet het niet.’

‘Het zal wel.’

‘Ja, het zal wel.’

Wat ziet hij eigenlijk in mij? Waarom ben ik zijn metgezel? Waarom mag ik dit moment meemaken? De wereld is even heel zuiver.

‘Als je echt heel diep inhaleert en lang je adem inhoudt, komt er bijna niets meer naar buiten.’

‘Ja, te gek.’

We doen het. Een zachte lentewind beroert de lichtgroene blaadjes aan de bomen, terwijl Fons en ik, zoals we daar zitten in alle eenvoud en met onze rookclub, een symbool zijn van een nieuwe tijd. Dat is wat iedereen om ons heen zegt en wat we op school horen en in de krant lezen: er is een nieuwe wereld aan het ontstaan die al het slechte van het verleden achter zich laat. Wat er in de oorlog is gebeurd, dat is de laatste gruwel, nooit meer zal zoiets verschrikkelijks de mensheid teisteren, eindelijk zijn we met zijn allen tot inkeer gekomen.

De nieuwe, jonge mensen, iets ouder dan wij, propageren *love and peace*, de liefde is vrij en

zorgeloos, het leven moet worden gevierd, de wereld begint opnieuw. Het verwacht me. Geldt dat dan voor iedereen? Mogen we allemaal opnieuw beginnen? Ik toch niet? En de Joden dan? Kunnen die ook opnieuw beginnen? Is er niet te veel gebeurd in het verleden van onze voorouders?

‘Misschien is roken slecht voor je, dat wordt gezegd,’ fluistert Fons, alsof het een geheime boodschap betreft, ‘maar als je dan doodgaat omdat je te veel gerookt hebt, ga je tenminste dood door jezelf en niet door iemand anders. En dat is winst.’

Ik knik weer en beschouw mijn vriend als een groot filosoof.

Hem wil ik zo vaak vertellen over wat er gebeurd is met Erwin, zo vaak ligt het op het puntje van mijn tong. Hij zal het begrijpen en er misschien niet zo zwaar aan tillen. Tenslotte weet ook hij door zijn kennis, wijsheid en afkomst hoe weinig een mensenleven waard kan zijn en los daarvan, Erwin had nogal een Arisch uiterlijk en dat er zo eentje ook eens vroegtijdig aan zijn einde is gekomen, zou misschien wel een soort rechtvaardiging van het grauwe verleden voor hem kunnen zijn. Toch komt het er niet van. Moet je de enige vriend die je hebt, vertellen dat je de vorige hebt omgebracht? Dat lijkt me niet verstandig.

Verder lezen?

Benieuwd naar het hele verhaal en wil je verder lezen?

KLIK DAN OP DE ONDERSTAANDE LINK

<https://uitgeverijvogelvrij.nl/niet-de-moffen>

Over Uitgeverij Vogelvrij

Uitgeverij Vogelvrij publiceert boeken met de lengte en de amusementswaarde van speelfilms.

Het doel van Uitgeverij Vogelvrij is 'lezen' een ander imago te geven en het geschreven verhaal toegankelijker te maken voor de consument van nu, die meer op beelden is gericht. Uitgeverij Vogelvrij zet niet de schrijver maar de lezer centraal.

Elke maand verschijnt er minstens één nieuw boek. Soms vermakelijk, soms romantisch, soms controversieel, maar altijd entertaining.

De digitale edities van onze boeken zijn direct op onze website aan te schaffen. Amazon verzorgt de gedrukte versies.

Meer informatie over onze boeken vind je op:

<https://uitgeverijvogelvrij.nl>

UITGEVERIJ
VOGELVRIJ